

Michał Piekoszewski

Radiowe recitale I. J. Paderewskiego z 1938 i 1939 roku utrwalone na płytach w kontekście innych radiowych koncertów pianisty

W maju 2011 roku zbiory Biblioteki i Fonoteki Instytutu Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego wzbogaciły się o niezwykle cenne dokumenty fonograficzne. Są to zapisy dwóch koncertów radiowych, danych przez Ignacego Jana Paderewskiego. Pierwszy z nich odbył się 25 września 1938 roku w Lozannie, natomiast drugi miał miejsce w Nowym Jorku 26 lutego 1939 roku. Nagrania obu recitali zostały nabyte dzięki nawiązaniu kontaktu i współpracy z Donaldem Manildim, kustoszem International Piano Archives at Maryland, które jest częścią Michelle Smith Performing Arts Library na University of Maryland w Stanach Zjednoczonych.

Jeszcze nie tak dawno można było o tych nagraniach jedynie przeczytać, i to przede wszystkim w kontekście wątpliwości co do ich istnienia lub wartości. W 1948 roku Władysław Kędra¹ w swej publikacji o Paderewskim informował o tym, że dwa utwory wykonane w Lozannie zostały nagrane na płyty². W 1971 roku Józef Kański pisał:

Jest natomiast wysoce prawdopodobne, że podczas ostatniego radiowego koncertu Paderewskiego w dniu 25 września 1938 utrwalone zostało wykonanie *Ballady f-moll*

¹ Władysław Kędra, *Ignacy Paderewski*, cykl: Muzyka i Muzycy Polscy, z. XIV, Czytelnik, Warszawa 1948.

² Władysław Kędra błędnie podaje (s. 15), że Paderewski grał wówczas *Poloneza As-dur* op. 53 Chopina.

Chopina – nie wiadomo jedynie, czy gdziekolwiek zachował się choćby jeden egzemplarz tego nagrania³.

Dziesięć lat później Janusz Łętowski stwierdził, że członkowie nowojorskiego International Piano Archives mogą otrzymać „nowo odkryte «żywe» nagrania Paderewskiego”⁴. Natomiast w 1985 roku Jan Weber w obszernej dyskografii Paderewskiego podawał kilka bardzo interesujących informacji. Warto je tutaj przytoczyć w całości:

Dyskografia nie zawiera również nagrań dokonanych podczas recitali Paderewskiego z ostatnich lat jego aktywności koncertowej, transmitowanych przez Radio Szwajcarskie. Jeden z recitali transmitowany był również przez Polskie Radio. Otrzymałem informację, że w Rozgłośni Krakowskiej nagrano ten recital na miękkich płytach. Niestety, gdy rozpocząłem poszukiwania – ślad się „rozpułnął” i nikt nie umiał (lub nie chciał) udzielić bliższych informacji. International Piano Library (IPL) – potem International Piano Archives (IPA) zapowiadało edycję płyty długogrającej z recitalem w Lozannie. Nigdy jednak nie doszło do jej wydania. H. L. Anderson uważa, że np. wykonanie IV Ballady f, op. 52 Chopina ma tyle usterek, że byłoby uchybieniem wielkości Artysty opublikowanie nagrania gry, nie dorównującej znanemu standardowi pianistki Mistrza⁵.

Dopiero w roku 1993 ukazały się płyty wytwórni Pavilion Records zawierające m.in. dwa utwory nagrane podczas transmisji recitalu ze studia radiowego w Lozannie⁶. Są to: *Ballada f-moll* op. 52 Chopina oraz *Isoldes Liebestod* Wagnera w transkrypcji Liszta. Zanim autor niniejszego artykułu nawiązał kontakt z kustoszem International Piano Archives at Maryland, Donaldem Manildim, próbowano odnaleźć ślady istnienia nagrań Paderewskiego w Polskim Radiu, które transmitowało recital z Lozanny. Jak się okazało, w Krakowie nie ma takiego nagrania. Natomiast w Warszawie zachował się trwający niespełna dwie minuty fragment tejże transmisji. Oprócz zapowiedzi początkowej spikera NBC i końcowej – polskiego dziennikarza, nagranie to zawiera

³ Józef Kański, *Płytove dokumenty sztuki Ignacego Paderewskiego (w 30-tą rocznicę zgonu wielkiego artysty)*, „Ruch Muzyczny” 1971 nr 14, s. 6.

⁴ Janusz Łętowski, *Magia czarnego krążka. ABC kolekcjonera płyt*, PWM, Kraków 1981, s. 57.

⁵ Jan Weber, *Paderewski i jego płyty. Dyskografia*, w: *Ignacy Jan Paderewski, 1860–1941. Katalog wystawy w 125-lecie urodzin*, red. Ewa Kruszevska, Aleksandra Zgorzelska, Zamek Królewski, Warszawa 1985, s. 42.

⁶ *Paderewski plays Chopin* [CD], Vol. 2, Pavilion Records, Pearl GEMM CD 9397 (1993); *The Art of Paderewski* [CD], Vol. 2, Pavilion Records, Pearl GEMM CD 9943 (1993).

również krótki urywek *Isoldes Liebestod*. Próbkę tego nagrania można odsłuchać na stronie internetowej Polskiego Radia⁷.

Dotychczas brak było jakichkolwiek danych na temat istnienia nagrania z koncertu radiowego Paderewskiego z 26 lutego 1939 roku. Dopiero 28 czerwca 2010 roku w serwisie internetowym YouTube.com pojawiły się dwa zapisy z tego recitalu. Internauta umieścił nagrane najprawdopodobniej w trakcie transmisji rejestracje I części *Sonaty cis-moll* op. 27 nr 2 Ludwiga van Beethovena i *Impromptu As-dur* op. 142 nr 2 Franza Schuberta. Materiał ten jest znacznie gorszej jakości od nagrań uzyskanych z USA.

Nabyte przez Bibliotekę i Fonotekę Instytutu Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego dokumenty fonograficzne zawierają zapisy następujących recitali radiowych Ignacego Jana Paderewskiego:

I. 25 września 1938 Lozanna, Szwajcaria – recital w studiu lokalnej stacji radiowej, bez udziału publiczności, program:

1. Joseph Haydn: *Wariacje f-moll* Hob. XVII: 6,
2. Wolfgang Amadeus Mozart: *Rondo a-moll* KV 511,
3. Fryderyk Chopin: *Ballada f-moll* op. 52,
4. Fryderyk Chopin: *Mazurek fis-moll* op. 59 nr 3,
5. Fryderyk Chopin: *Walc cis-moll* op. 64 nr 2,
6. Richard Wagner/Franz Liszt: *Isoldes Liebestod*,
7. Franz Schubert: *Moment Musical As-dur* op. 94 nr 2.

Koncert ten odbył się z okazji trzeciej rocznicy obecności na antenie NBC audycji „Magic Key of RCA”.

II. 26 lutego 1939 Nowy Jork, USA – recital w studiu NBC 8-H, z udziałem publiczności, program⁸:

1. Ludwig van Beethoven: *Sonata cis-moll* op. 27 nr 2,
2. Franz Schubert: *Impromptu As-dur* op. 142 nr 2,
3. Fryderyk Chopin: *Ballada As-dur* op. 47,
4. Fryderyk Chopin/Franz Liszt: *Moja pieszczotka*,
5. Fryderyk Chopin/Franz Liszt: *Życzenie*,

⁷ Zob. <http://www.polskieradio.pl/7/310/Artykul/273961,Bezценne-tasmy-Paderewskiego->, dostęp: 16.01.2013.

⁸ Drukowany na jedwabiu program tego koncertu można zobaczyć pod adresem: <http://www.aan.gov.pl/zasob/paderewski/foto143.jpg>, dostęp: 16.01.2013.

6. Fryderyk Chopin: *Polonez As-dur* op. 53,
7. Ignacy Paderewski: *Pieśń wędrowca H-dur* op. 8 nr 3,
8. Ignacy Paderewski: *Menuet G-dur* op. 14 nr 1 (zagrany na bis),
9. Ignacy Paderewski: *Menuet G-dur* op. 14 nr 1 (zagrany na drugi bis).

Nagrania Paderewskiego otrzymane z International Piano Archives at Maryland pochodzą ze schyłkowego okresu działalności artystycznej Ignacego Paderewskiego. Jak wynika z dokumentacji zebranej przez Małgorzatę Perkowską-Waszek⁹, recital ze studia w Lozannie odbył się po pięciomiesięcznej przerwie w koncertowaniu i poprzedzał krótkie, bo złożone z siedmiu koncertów tournée po Wielkiej Brytanii, które trwało od 8 października do 5 listopada 1938 roku. Następnie, 15 listopada 1938 roku Paderewski wziął udział w sesji nagraniowej w Studiu nr 3 w Abbey Road Studios w Londynie. Po powrocie do Szwajcarii dał dwa koncerty – 16 grudnia w Lozannie i 19 grudnia w Vevey. Na początku lutego 1939 roku Paderewski wystąpił we Włoszech na zaproszenie polskiego ambasadora Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego¹⁰. Recital radiowy z 26 lutego 1939 roku inaugurował dwudzieste i jak się potem okazało, ostatnie tournée koncertowe Paderewskiego po Stanach Zjednoczonych. Po tym recitalu pianista wystąpił jeszcze 24 razy. Koncert wieńczący pianistyczną karierę Paderewskiego odbył się 21 maja 1939 roku w Rochester.

Podczas recitalu w Szwajcarii Paderewski wykonał program zawierający utwory, które nagrał w niedalekiej przeszłości lub zamierzał nagrać. W styczniu 1937 roku zarejestrował bowiem *Wariacje* Haydna i *Rondo* Mozarta, natomiast 15 listopada 1938 roku *Walca cis-moll*, *Mazurka fis-moll* Chopina, *Isoldes Liebestod* Wagnera/Liszta oraz *Moment muzyczny* Schuberta. Natomiast utworami, które Paderewski uprzednio nagrał, a wykonał w czasie recitalu nowojorskiego, były: *Sonata* Beethovena, *Polonez As-dur* Chopina oraz własna *Pieśń wędrowca* i *Menuet G-dur*. Kompozycje te nie stanowiły nowych pozycji w repertuarze Paderewskiego. Wręcz przeciwnie – wykonywał je przez całe życie.

Jak wynika z powyższego spisu, program dwóch recitali Paderewskiego dostosowany był do antenowego czasu audycji radiowej. Oba koncerty odbyły się w ramach „The Magic Key of RCA”. Wcześniejszy z recitali, transmitowany

⁹ Zob. Małgorzata Perkowska, *Diariusz koncertowy Ignacego Jana Paderewskiego*, PWM, Kraków 1990, s. 194–196.

¹⁰ Marian Marek Drozdowski, *Ignacy Jan Paderewski. Zarys biografii politycznej*, Wydawnictwo Interpress, Warszawa 1981, s. 230.

był ze Szwajcarii m.in. do USA, Wielkiej Brytanii i Polski. Natomiast koncert nadany z Nowego Jorku usłyszeć można było w całych Stanach Zjednoczonych poprzez NBC Blue Network, w Kanadzie poprzez Canadian Broadcasting Corporation i na całym świecie na falach krótkich. Otrzymane zapisy różnią się znacznie pod względem jakości utrwalonego dźwięku. Nagranie koncertu ze Szwajcarii, powstałe w Stanach Zjednoczonych w wyniku przechwycenia transmisji na falach krótkich, jest pod tym względem znacznie gorsze od audycji z Nowego Jorku, zarejestrowanej na miejscu, w radiu.

Koncerty radiowe Paderewskiego, pierwotnie utrwalone na płytach gramofonowych, zostały około 1976 roku przebrane i zarchiwizowane przez Warda Marstona na taśmie magnetofonowej. Materiał ten poddano obróbce cyfrowej w Seth B. Winner Sound Studios w marcu 2009 roku. Przekazany Bibliotece i Fonotece Instytutu Muzykologii zapis recitalu ze Szwajcarii zdaje się być kompletny, pozbawiony cięć. Całość audycji trwa 40 minut i 39 sekund. Natomiast nagranie z 1939 roku posiada cięcia. W wyniku porównania ze źródłem internetowym w serwisie YouTube.com stwierdzono brak zapowiedzi spikera przed *Impromptu* Franza Schuberta, ponadto skrócone zostały oklaski publiczności oraz wstępna zapowiedź. Łącznie materiał z recitalu w Nowym Jorku przekazany przez IPAM trwa 51 minut i 9 sekund¹¹.

Nagrania te posiadają ogromną wartość historyczną i poznawczą. Są niezwykle rzadkie i jak zapewnia Donald Manildi – nie ma planów by wydać je w sposób komercyjny¹². Dzięki poznaniu ich zawartości możliwe jest uzupełnienie i znaczne poszerzenie repertuaru dyskografii Paderewskiego. Spis nagrań niemechanicznych pianisty powiększa się jednak tylko o jedną pozy-

¹¹ Według drukowanego programu recital ten odbył się w niedzielę 26 lutego 1939 roku między godz. 14.00 a 15.00. Zob. przypis nr 8.

We wrześniu 2012 roku w serwisie YouTube.com pojawiły się kompletne nagrania obu audycji z udziałem Paderewskiego. Według tego źródła, audycja z 1938 roku trwała 1 godzinę 3 minuty, natomiast audycja z 1939 roku 1 godzinę 4 minuty. Oba te nagrania nie posiadają cięć (oprócz tych wynikłych z konieczności dzielenia zapisu na ówczesnym nośniku zapisu) – zawierają więc pełny komentarz i reakcje publiczności, a program z 1938 roku dodatkowo wykonane „na żywo” w studiu w Nowym Jorku *Sarabandę z I Partity na skrzypce solo* Jana Sebastiana Bacha oraz I cz. *Kwartetu smyczkowego g-moll* Cloude’a Debussy’ego (oba utwory w opracowaniu na orkiestrę smyczkową). To internetowe źródło jest nieco gorszej jakości niż materiał uzyskany z IPAM. Zob. <http://www.youtube.com/watch?v=v7AMT7pAQic> oraz <http://www.youtube.com/watch?v=RqsR3w84Mwk>, dostęp: 16.01.2013.

¹² Wg informacji przekazanych autorowi artykułu.

cję – *Balladę As-dur* op. 47 Fryderyka Chopina. Pozostałe utwory wykonane podczas recitali radiowych zostały nagrane na płyty przynajmniej jeden raz.

Poznawcza wartość nowo odnalezionych nagrań radiowych również jest olbrzymia. Przede wszystkim dają one możliwość usłyszenia Paderewskiego podczas występu z udziałem publiczności, gdy nie mógł tak jak podczas sesji nagraniowej, ponownie wykonać utworu, z którego interpretacji nie był w pełni zadowolony. Czynnikiem ten powoduje, że zarejestrowana „na żywo” gra pianisty rozczarowuje. Zapisy radiowe powstały bowiem na dwa–trzy lata przed śmiercią artysty, którego szczyt formy pianistycznej przypadł na koniec XIX wieku. Szczególnie realizacja wykonywanych kompozycji pod względem techniki pianistycznej może wprawić słuchacza w zakłopotanie. Paderewski był wówczas w podeszłym wieku i borykał się z wieloma problemami natury zdrowotnej. Wykonanie na estradzie *Ballady* Chopina przekraczało już jego możliwości.

Słuchając tych nagrań można zastanawiać się, czemu Paderewski zdecydował się koncertować do tak późnej starości. Duża ilość usterek technicznych, tekstowo-palcowych, niemożność poradzenia sobie z szybkimi przebiegami sprawia, że wykonania te odbiegają znacznie od poziomu profesjonalnej praktyki koncertowej. Krytycy poddać należy również jakość brzmienia – pianista nie zachowuje czasem właściwych proporcji pomiędzy partiami prawej i lewej ręki. Artykulacja także pozostawia wiele do życzenia, np. w *Sonacie* op. 27 nr 2 Beethovena, *Polonezie As-dur* op. 53 Chopina wiele fragmentów „przykrytych” jest pedałem. Pomimo wielu usterek wielkie wrażenie wywiera energia, jaką zdołał z siebie wykrzesać artysta podczas recitalu w Nowym Jorku. Wykonanie finału *Sonaty* Beethovena potwierdza opinie z ostatnich lat działalności koncertowej Paderewskiego mówiące o tym, że żywotności mogliby mu pozazdrościć młodzi pianiści¹³.

Nagranie z koncertu nowojorskiego jest również świadectwem obecnej wśród pianistów dawnych lat swobody na estradzie. Podobnie jak Józef Hofmann¹⁴, Paderewski preludiuje przed rozpoczęciem wykonania właściwego

¹³ Zob. Krzysztof Dąbrowski, *Wielki Polak w Szwajcarii. Programy i głosy prasy o koncertach I. J. Paderewskiego 1889–1938*, Wydawnictwo Akademi Muzycznej w Warszawie, Warszawa 2001, s. 79.

¹⁴ Hofmann „preludiuje” podczas koncertu danego 28 listopada 1937 w Metropolitan Opera House w Nowym Jorku, w 50. rocznicę swojego amerykańskiego debiutu. *The Complete Josef Hofmann* [CD], Vol. 2, VAI Audio 1020, (1993).

tekstu partytury co najmniej pięciu utworów. Za każdym razem jego improwizacja wprowadza w nastrój i tonację kompozycji. Dzieje się tak na przykład przed rozpoczęciem *Sonaty* op. 27 nr 2 Beethovena. Grane z inwencji wielkiego pianisty akordy tworzą ciąg harmoniczny, prowadzący do tonacji cis-moll, w której rozpoczyna się utwór Beethovena. Symbolicznego znaczenia nabiera krótka improwizacja, z której niejako wyłania się własny utwór Paderewskiego – *Pieśń wędrowca H-dur* op. 8 nr 3. W podobny sposób rozpoczyna zagranego na bis *Menueta G-dur* op. 14 nr 1. W tym przypadku improwizacja zabarwiona jest nieco humorystycznie – pianista próbuje kilka akordów, jakby nie mógł znaleźć tego właściwego.

Warto zwrócić uwagę na pewne różnice w sposobie gry Paderewskiego występujące pomiędzy dwoma recitalami radiowymi a zapisami płytowymi. Najważniejszą kwestią jest sposób podejścia do tempa granych utworów. Oto zestawienie czasu trwania wykonań koncertowych z nagraniami studyjnymi tych samych kompozycji:

Recital z 25 września 1938 roku	Utwór	Nagranie studyjne*
7'09"	Joseph Haydn: <i>Wariacje f-moll</i>	8'44"; 29.01.1937
6'46"	Wolfgang Amadeus Mozart: <i>Rondo a-moll</i>	8'57"; 30.01.1937
2'37"	Fryderyk Chopin: <i>Mazurek fis-moll</i>	2'53"; 15.11.1938
2'47"	Fryderyk Chopin: <i>Walc cis-moll</i>	2'48"; 15.11.1938
4'52"	Richard Wagner/Franz Liszt: <i>Isoldes Liebestod</i>	5'45"; 15.11.1938
5'02"	Franz Schubert: <i>Moment Musical As-dur</i>	5'18"; 15.11.1938

Recital z 26 lutego 1939 roku	Utwór	Nagranie studyjne*
	Ludwig van Beethoven: <i>Sonata cis-moll</i>	
4'42"	cz. I	5'29"; 30.01.1937
2'08"	cz. II	2'21"; 30.01.1937
5'54"	cz. III	6'12"; 30.01.1937
5'01"	Franz Schubert: <i>Impromptu As-dur</i>	4'43"; 4'55"; 16.12.1926
7'06"	Fryderyk Chopin: <i>Ballada As-dur</i>	7'30"; ok. 1924 (nagranie pianolowe)

3'51"	Fryderyk Chopin/Franz Liszt: <i>Moja pieszczotka</i>	4'31"; 26.06.1922
3'32"	Fryderyk Chopin/Franz Liszt: <i>Życzenie</i>	4'21"*; 27.06.1922
6'51"	Fryderyk Chopin: <i>Polonez As-dur</i> op. 53	7'19"; 30.01.1937
2'21"	Ignacy Jan Paderewski: <i>Pieśń wędrowca H-dur</i>	2'24"; 15.11.1938
3'42"/3'13"	Ignacy Jan Paderewski: <i>Menuet G-dur</i>	4'04"; 30.01.1937

* W celu ustalenia czasu trwania nagrań studyjnych posłużono się następującymi wydawnictwami płytowymi: *The Art Of Paderewski* [CD], vol. I, Pavilion Records, GEMM CD 9499 (1991); *Paderewski plays Chopin* [CD], Vol. II, Pavilion Records, GEMM CD 9397 (1993); *Paderewski. His final Recordings*[CD], APR 5636, (2009); *Ignace Jan Paderewski. In recital* [CD], Aeolia 2002, (2003). Wydawnictwa zawierające rejestracje płytowe (nie pianolowe) zachowują tonacje utworów na przestrzeni danego nagrania, co pozwala stwierdzić, że czas trwania tych zapisów jest kwestią nie podlegającą dyskusji.

** W nagraniu tym Paderewski powtarza t. 35–47, co zajmuje mu 26 sekund.

Jak można wywnioskować z powyższego zestawienia Paderewski podczas recitali radiowych grał szybciej niż podczas utrwalania tych samych utworów w studiu nagraniowym¹⁵. Zwiększone tempo wykonania można tłumaczyć sytuacją stresową samego koncertu, a także tą okolicznością, że recital miał z góry założone obwarowania czasowe, odbywał się bowiem w ramach audycji radiowej.

Szczególnie widoczna zmiana w grze, przede wszystkim w sposobie kształtowania narracji cechuje interpretacje, które zabrzmiały w studiu w Lozannie. Brak jest w nich prawie zupełnie tempa rubato, tak charakterystycznego dla stylu wykonawczego Paderewskiego. Pulsacja jest równomierna i bez większych odchyień, niekiedy można odnieść wrażenie, że gra jest zbyt mechaniczna. Paderewski znacznie swobodniej czuł się na estradzie podczas koncertu z publicznością, kiedy to on mógł decydować kiedy rozpocznie grę i to on w pełni był reżyserem własnego koncertu, wyczuwał reakcje słuchaczy. Natomiast 25 września 1938 roku grał do mikrofonu i każdy z utworów był zapowiadany przez spikera, pod którego dyktando wykonywał kolejne pozycje programu.

¹⁵ Wykonanie *Impromptu As-dur* Schuberta podczas recitalu w 1939 roku zawiera w stosunku do nagrań płytowych powtórzone takty 59–90 oraz 2 dodatkowe takty po t. 46 („naddatki” te zajmują pianście około 36 sekund). Ponadto studyjne nagrania są ciekawym przykładem pracy pianisty nad kształtem dzieła, które ma zostać utrwalone na nośniku dźwięku. Zaakceptowana, dziewiąta próba nagrania (matryca CVE-27913-9) nie zawiera wykonania powtórek zaznaczonych przez kompozytora. Natomiast w dziesiątej próbie Paderewski realizuje pierwszą powtórkę (t. 47–58).

Gwoli ścisłości trzeba jednak stwierdzić, że nagrania, które Paderewski dokonał w niespełna dwa miesiące po recitalu w Lozannie również są świadectwem podobnego podejścia wielkiego pianisty do kwestii związanych z agogiką. Trudno doszukiwać się w tym kontekście jakichś głębszych przesłanek, które miałyby świadczyć o świadomej zmianie stylu wykonawczego. Taki, a nie inny sposób interpretacji był najprawdopodobniej wynikiem braku swobody technicznej i ogólnym brakiem komfortu w grze, a przede wszystkim paraliżującą atmosferą studia. Początki pewnych niedomagań artysty można zauważyć już w nagraniach ze stycznia 1937 roku. Pogłębiły się one wyraźnie z biegiem czasu. Natomiast gra Paderewskiego na zarejestrowanym koncercie w 1939 roku jest swobodniejsza pod względem wykonawczego kreowania dzieła muzycznego w czasie, choć w momentach utraty kontroli nad grą (kulminacja w *Balladzie As-dur* Chopina) staje się ona mechaniczna i nerwowa.

Donald Manildi, który sprawuje pieczę nad archiwum zawierającym 97% pianistycznych nagrań dokonanych w całej historii fonografii, nie posiada informacji na temat innych koncertowych lub radiowych nagrań Paderewskiego. Wiadomo natomiast, że w dniu 25 czerwca 1932 roku pianista wystąpił z recitalem w Théâtre des Champs Elysées w Paryżu¹⁶, który był transmitowany wyłącznie do Polski¹⁷. Autorowi niniejszego artykułu nie udało się ustalić czy istnieje nagranie tejże transmisji. Polskie Radio nie posiada rejestracji tego 2,5 godzinnego koncertu. Również w instytucjach francuskich (Bibliothèque Nationale de France i Institut national de l'audiovisuel) nie ma śladów po takich dokumentach dźwiękowych.

Ten paryski, transmitowany przez radio recital Paderewskiego, nie był jednak jego pierwszym recitalem radiowym, jak można wyczytać w niektórych polskich źródłach¹⁸. Otóż, 15 marca 1925 roku pianista wystąpił w studiu British Broadcasting Company w Londynie. Jak szacowano, Paderewskiego

¹⁶ Roman Jasiński, *Koniec Epoki. Muzyka w Warszawie (1927–1939)*, PIW, Warszawa 1986, s. 206–207; „Goniec Częstochowski” 1932 nr 144, s. 3; „Nowa Gazeta Podlaska” 1932 nr 27, s. 7; „Orędownik Ostrowski. Pismo na powiaty Ostrowski i Odolanowski oraz miast Ostrowa, Odolanowa, Sulmierzyc i Raszkowa” 1932 nr 52, s. 3.

¹⁷ „Ilustrowany Kurjer Codzienny” z 27 czerwca 1932 roku podaje informację, że koncert ten był transmitowany również przez wszystkie stacje francuskie. Zob. „Ilustrowany Kurjer Codzienny” 1932 nr 176, s. 16.

¹⁸ „Goniec Częstochowski” 1932 nr 144, s. 3; „Nowa Gazeta Podlaska” 1932 nr 27, s. 7; „Orędownik Ostrowski. Pismo na powiaty Ostrowski i Odolanowski oraz miast Ostrowa, Odolanowa, Sulmierzyc i Raszkowa” 1932 nr 52, s. 3.

mogło wówczas usłyszeć na Wyspach Brytyjskich około dziesięć milionów radiosłuchaczy¹⁹. Niestety niewielkie są szanse na to, że zachowało się nagranie z tego koncertu. BBC zaczęło nagrywać niektóre swoje audycje około 1932 roku²⁰. Wtedy właśnie przygotowywano program na obchody dziesiątej rocznicy powstania BBC. Planowano emisję audycji zarejestrowanych od 1922 roku, ale takich nagrań nie było. Jedyne, jakie się zachowały, zostały dokonane przez radiosłuchaczy²¹. Jak dotąd nie ma żadnej informacji na temat istnienia choćby jednej płyty z zapisem fragmentu recitalu Paderewskiego z 15 marca 1925. Jak podają źródła brytyjskie, Paderewski był tak zdenerwowany w sytuacji występowania „na żywo” przed mikrofonem radiowym, że odmówił dania kolejnego recitalu transmitowanego przez BBC²². Wykonał wówczas *Mazurka b-moll*, *Balladę As-dur*, *Nokturn Fis-dur* i *Walca As-dur* Chopina, *Sonatę f-moll* op. 57 Beethovena, *Impromptu As-dur* Schuberta, *II Rapsodię węgierską* Liszta oraz własny *Nokturn B-dur*²³.

Autor artykułu czyni obecnie starania, mające na celu wydanie wszystkich znanych nagrań Ignacego Paderewskiego. Jak się okazuje, jedyną przeszkodą stojącą przeciw takiemu wydawnictwu są pieniądze. Poszukiwania sponsorów mogą okazać się jednak owocne. Realizacja takiego przedsięwzięcia byłaby godnym hołdem złożonym wielkiemu Polakowi i wypełniłaby poważną lukę na rynku muzycznym. Istnieją już bowiem kompletne edycje nagrań takich pianistów jak: Maurice Rosenthal, Ignacy Friedman, Vladimir de Pachmann, Sergiej Rachmaninow, Eugen d’Albert, Emil von Sauer, Harriet Cohen, Alfred Cortot i in.

Podstawowym problemem jest jednak ustalenie, co faktycznie Paderewski nagrał, a ściślej, co zostało wydane za jego życia, podczas II wojny światowej i wkrótce po niej na płytach 78-obrotowych i co pozostało jeszcze w archiwach niewydane. Jak się bowiem okazuje International Piano Archives at Maryland nie zgromadziło wszystkich nagrań Paderewskiego (autor artykułu posiada wykaz nagrań Paderewskiego znajdujących się w Archiwum sporządzony przez kustosza Donalda Manildiego).

¹⁹ „The Straits Times” 1925 nr 27822 (26 III), s. 3.

²⁰ Paul Wilson, pracownik BBC, udzielił autorowi informację, że z 1925 roku zachowało się jedno lub dwa nagrania. Nie ma wśród nich koncertu Paderewskiego.

²¹ Zob. http://www.bbc.co.uk/archive/sound_archive.shtml?chapter=2, dostęp: 16.01.2013.

²² „The Straits Times” 1941 (1 VII), s. 7.

²³ „The Glasgow Herald” 1925 nr 64 (16 III), s. 11.

W ostatnim czasie udało się ustalić, że nawet pośród wydanych na CD nagrań znajdują się interpretacje nie wymieniane w dyskografiach Webera²⁴ czy Manildiego. Należą do nich następujące zapisy:

1. C. Debussy *Minstrels* (Preludia z. I), matryca BVE 64328-2; 13.10.1930 Nowy Jork; nagranie to ukazało się na płycie Naxos 8.112011 (2008);
2. J. Strauss II/C. Tausig *Valse Caprice nr 2 Man lebt nur einmal*, matryca CVE 64339/40-2; 23.12.1930 Nowy Jork; nagranie to ukazało się na płycie RCA Gold Seal CD GD60923 (1992).

Oprócz tych dwóch nagrań istnieje również drugi zapis *Impromptu As-dur* op. 142 nr 2 Franza Schuberta – matryca CVE 27913-10. Nagranie to powstało 16 grudnia 1926 roku w Nowym Jorku i jest dostępne na CD wydanym przez „Nasz Dziennik” w 2007 roku²⁵. W publikacji tej nie ma podanych żadnych informacji na temat pochodzenia tego nagrania. Nie ma wątpliwości, że jest to inny zapis, niż ten dostępny na Pearl GEMM CD 9499. Obie interpretacje różnią się bowiem czasem trwania o około 20 sekund. Ponadto nagranie z płyty opublikowanej przez „Nasz Dziennik” zawiera jedną wpadkę palcową, której nie ma w drugim źródle.

Jeśli wierzyć broszurze reklamowej Holdridge Records²⁶, została również wydana na płytach 78-obrotowych interpretacja *La Campanelli* Liszta z 14 grudnia 1926 roku (matryca CVE 37123-2). Informację tę w pewnym sensie potwierdza Denis Hall, który przygotowywał nagrania Paderewskiego dla wytwórni Pavilion. Miał on bowiem słyszeć drugi elektryczny zapis tego utworu. Nagranie to wymienia również Jan Weber w swej dyskografii²⁷. Nie zostało ono opublikowane za życia pianisty, ukazało się tylko w edycji powojennej.

W korespondencji z autorem artykułu Denis Hall wymienia również pięć tzw. *alternative takes*, które ukazały się pod tymi samymi numerami katalogowymi, co znane powszechniej z edycji cyfrowych rejestracje. Te „dodatkowe próby” dotyczą następujących utworów: Fryderyk Chopin – *Nokturn Fis-dur*

²⁴ Jan Weber, *ibid.*

²⁵ Datę 14 grudnia 1926 podaje internetowa baza <http://www.dismarc.org/index.php?form=display&coaiid=MGR%2F000043221560>, dostęp: 16.01.2013; *W jego muzyce jest Polska. 66. rocznica śmierci Ignacego Jana Paderewskiego (1860–1941)*, „Nasz Dziennik” 2007 nr 150.

²⁶ Zob. http://holdridgerecords.com/auction_pdfs/204-226_instrumental_78s.pdf, dostęp: 16.01.2013.

²⁷ Jan Weber, *ibid.*

op. 15 nr 2, *Etiuda Ges-dur* op. 25 nr 9, Ignacy Paderewski – *Menuet G-dur* op. 14 nr 1, *Krakowiak fantastyczny* op. 14 nr 6 (istnienie nagrania z matrycy C 19944-3 potwierdza Donald Manildi oraz Jan Weber) oraz Felix Mendelssohn-Bartholdy *Pieśń bez słów* op. 67 nr 4. Nagrania te nigdy nie ukazały się na współczesnych nośnikach dźwięku.

W maju 2013 roku autor artykułu rozpoczął digitalizację nagrań Paderewskiego na płytach 78-obrotowych z kolekcji Heleny Lübke, które znajdują się w Ośrodku Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX wieku im. I. J. Paderewskiego w Krakowie. Dzięki temu udało się potwierdzić istnienie drugiej interpretacji *Preludium Des-dur* op. 28 nr 15 Fryderyka Chopina, zarejestrowanej 18 sierpnia 1927 roku (matryca CVE-35621-2)²⁸. Znajduje się ono, podobnie jak dostępne w formacie CD nagranie z 22 maja 1928 roku (matryca CVE-27915-13), na płycie Victor 6847. Oprócz kilku niuansów wykonawczych interpretacje te różnią się również czasem trwania o 10 sekund. Poprzez porównanie nagrań udało się również ustalić, która interpretacja *Menueta G-dur* op. 14 nr 1 Ignacego Paderewskiego znajduje się na płycie kompaktowej wydanej przez Philips Classics w serii „Great Pianists of the 20th Century”²⁹. Jest to zapis z 23 maja 1917 roku (matryca C 19783-3). Ponadto, w zbiorach Ośrodka Dokumentacji Muzyki Polskiej XIX wieku im. I. J. Paderewskiego znajduje się płyta winylowa z serii „Keyboard Giants of the Past”³⁰, która zawiera niedostępne na współczesnym nośniku dźwięku nagranie *Reflets dans l'eau* Claude’a Debussy’ego, zarejestrowane 12 maja 1924 roku.

Dodatkowym źródłem nagrań Paderewskiego staną się prawdopodobnie dźwiękowe taśmy filmowe zawierające fragmenty *Moonlight Sonata*. Znajdują się one w Instytucie Muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Dzięki decyzji Dyrektora Instytutu dr hab. Aleksandry Patalas, te cenne dokumenty zostaną zdigitalizowane w wyniku współpracy z Narodowym Instytutem Audiowizualnym i TVP. Podejrzewa się, że te komercyjnie wydane, 16 mm taśmy zawierają materiał lepszej jakości, niż ten dostępny obecnie w formacie DVD³¹. Kwestia ta zostanie rozstrzygnięta w 2013 roku po zakupie przez Telewizję Polską skanera i po pracach digitalizacyjnych.

²⁸ Zob. http://victor.library.ucsb.edu/index.php/matrix/detail/800009861/CVE-35621-Prelude_in_D_flat_major, dostęp: 12.06.2013.

²⁹ *Ignacy Jan Paderewski*, Phillips Classics 456 921-2 (1999).

³⁰ *Keyboard Giants of the Past*, RCA LM-2824 (1965).

³¹ *Paderewski. Moonlight Sonata* [DVD], Bel Canto Society 2005.

Abstract

Records of radio recitals of Ignacy Jan Paderewski from 1938 and 1939 in the context of his other radio concerts

In May 2011 the collection of the Library of the Institute of Musicology at the Jagiellonian University was increased by the addition of two extremely valuable recordings of radio concerts performed by Ignacy Jan Paderewski. The first took place in Lausanne on the 25th of September 1938, and the other in New York on the 26th of February 1939.

In this paper the author undertakes to trace the differences between the two performances and other available recordings of his concerts. The most marked contrasts emerge through the choice of tempo, and creation of the music narrative. What the researcher also points out is some faults connected with technical aspects of piano playing, fingering and memory mistakes, as well as problems with articulation that the pianist of advanced, at that point, age experienced while playing live for the radio recording.

As a means of preliminary research, the author of this paper tries to confirm the existence of the recordings of concerts given by Paderewski. The fundamental difficulty is to establish what Paderewski really recorded, and specifically, what was brought out when he was alive, during the Second World War and soon after on 78 RPM records, as well as what remained in the archives and has not been issued so far. The author calls for and is presently making the effort to put out all the known recorded performances by Ignacy Jan Paderewski.

Keywords: Ignacy Jan Paderewski, music performing, music recording.